

BEATA MAKOWSKA*

OGRODY I PARKI W MIASTACH HISZPANII

GARDENS AND PARKS IN SPAIN CITIES

Streszczenie

Artykuł omawia ogrody i parki znajdujące się w większych miastach w Hiszpanii, prezentujące różnorodne formy stylowe – od najstarszych, założonych przez Arabów (Alhambra, Generalife w Granadzie), przez późniejsze, z elementami noszącymi wyraźne wpływy włoskiego renesansu (Alcázar w Sewilli), do XX-wiecznych (Park Güell w Barcelonie, Park San Telmo w Sewilli, Ogrody Sabatini w Madrycie, parki na terenie Montjuïc w Barcelonie, Jardines del Turia w Walencji) i najnowszych rozwiązań (*The vertical garden Caixa Forum* w Madrycie, *The flowing garden* w Bilbao). Ogrody towarzyszące pałacom są zgeometrowane, kameralne, podzielone na niewielkie wnętrza, ozdobione urządzeniami wodnymi i płytkami *azulejos* z abstrakcyjną ornamentyką. Późniejsze przykłady mają swobodny układ, różnorodną skalę i pełnią nowe funkcje – służą rekreacji i uprawianiu sportu, aklimatyzacji dla sprowadzanych z innych krajów roślin, stanowiąc atrakcję turystyczną i kulturalną. Są one istotne dla wizerunku miast, w których się znajdują, pełnią rolę integrującą tkankę urbanistyczną, podnosząc jej jakość, i przyczyniają się także do aktywizacji terenów je otaczających.

Słowa kluczowe: ogród miejski, park, przestrzeń zielona w mieście

Abstract

The paper presents gardens and parks located in large Spanish cities and characterised by diversity of styles – from the oldest assumptions established by Arabs (Alhambra, Generalife in Granada), through later forms largely influenced by the Italian renaissance (Alcázar w Sewilli) to the 20th century (*Parc Güell* in Barcelona, *Parc San Telmo* in Seville, *Sabatini Gardens* in Madrid, *parcs* in the *Montjuïc* region in Barcelona, *Jardines del Turia* in Valencia) and the latest artistic solutions (*The vertical garden Caixa Forum* in Madrid, *The flowing garden* in Bilbao). The gardens located around castles are geometrised, intimate, divided into small interiors, decorated with water appliances and *azulejos* tiles with abstract ornamentation. Other gardens are arranged in a less organised manner, they have various scales and are used for various purposes: they were used for sports and leisure, acclimation of imported plants, tourist and cultural attractions. They are an important element of the image of towns and cities, where they integrate the urban tissue by increasing its quality and activate the surrounding area.

Keywords: city garden, park, green spaces in the city

* Dr inż. Beata Makowska, Zakład Rysunku, Malarstwa i Rzeźby, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

1. WSTĘP

W artykule zaprezentowano różnorodność i oryginalność założeń ogrodowych i parkowych w Hiszpanii. Wybrane przykłady w syntetyczny sposób obrazują proces ewolucyjny form od prywatnych założeń ogrodowych do terenów zielonych przeznaczonych do użytku publicznego, od przeważnie regularnych geometrycznych układów do bardziej swobodnych. Ogrody są przykładami przywiązania do tradycji, dającymi możliwość śledzenia wpływów różnych kultur, które w przeszłości przenikały się tu i mieszały. Istotny wpływ na charakter ogrodów w Hiszpanii mieli Arabowie, którzy wprowadzili tradycję projektowania niewielkich wnętrz ogrodowych o kwadratowym lub prostokątnym kształcie, zamkniętych ścianami budynków lub murami¹. Tworzyły one układ wieloprzestrzenny o dziedzińcowej strukturze². Kameralne patia z bogatą roślinnością, inspirowane arabską tradycją, zachowały się w wielu domach w Hiszpanii, niektóre z nich mają charakter półpubliczny.

W ogrodach i parkach w Hiszpanii w umiejętny sposób wykorzystuje się wodę, niezwykle ważną w gorącym klimacie. Płaszczyzna wody jest lustrem dla realnych form, które zwielokrotnia i ożywia. Wprowadza spokój przez odbicia architektury i nieba lub ruch, kiedy jest poruszana przez różnorodne urządzenia. Ogrody hiszpańskie w doborze materiałów, faktur i roślinności wykazują niezwykle bogactwo kolorów i form, typowe dla tego regionu. Rosną w nich barwne i pachnące rośliny, takie jak: cyprysy, drzewa pomarańczowe, granaty, oleandry, hibiskusy, jaśmin, mirt, róże, malwy, lilie afrykańskie (*Agapanthus*), lilie wodne, glicynie, palmy, magnolie itp. Cechą charakterystyczną ogrodów w południowej Hiszpanii są także barwne płytki *azulejos*, które zdobią posadzki, kanały, baseny i ławki.

2. OGRODY HISTORYCZNE

Największym założeniem ogrodowym w Hiszpanii jest Alcázar (o powierzchni 15,75 ha), położony w sąsiedztwie pałacu królewskiego w Sewilli (2 połowa XIV w.)³. Tworzą go m.in. cztery patia, połączone ozdobnymi przejściami z wnętrzami pałacowymi. W ogrodach zachowano tradycyjną dyspozycję przestrzenną ogrodów arabskich, występują tu także elementy zaczerpnięte z włoskiego manieryzmu (loggia, fontanny i pawilon, zaprojektowane przez Vermondo Restę)⁴. Część założenia przekształcono w XVI w., wprowadzając parter złożony z ośmiu kwater, oraz na początku XX w., kiedy powstał labirynt.

¹ Istnieje podobieństwo założeń arabskich do układów wrydarzowych w kulturze chrześcijańskiej, gdzie ogród o kształcie zbliżonym do kwadratu był zamknięty ścianami obiektu architektonicznego (np. krążgankami klasztorami otwartymi do jego wnętrza) lub ścianami wysokiej zieleni. Układ ścieżek dzielił powierzchnię ogrodu na geometryczne kwatery (w formie krzyża greckiego lub tacińskiego), uprawiane jako „zielone kobierce” (podobnie ogrody arabskie z ukwieconymi ławkami podzielone były kanałami wodnymi na cztery części). W części centralnej umieszczano dominantę, którą stanowiły elementy symboliczne (studnia, fontanna, ozdobne drzewo lub krzew, róża). Ogród arabski był ziemskim odpowiednikiem raju, podobnie jak w kulturze chrześcijańskiej, gdzie symbolika odnosiła się także m.in. do Chrystusa (fontanna, studnia), Matki Bożej (róża), Ewangelistów (cztery boki kwadratu) i krzyża, [w:] M. Siewniak, A. Miłkowska, *Tezaurus sztuki ogrodowej*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 1998, s. 277.

² L. Majdecki, *Historia ogrodów*, t. 1, PWN, Warszawa 2007, s. 92.

³ *The Alcázar of Seville*, Wyd. Palacios y Museos Spain 2011, s. 121-149; www.patronato-alcazarsevilla.es.

⁴ L. Majdecki, *op. cit.*, s. 203-205.

II. 1. Ogrody Generalife w Granadzie, Hiszpania (foto B. Makowska, 2011)

III. 1. The Generalife Gardens in Granada, Spain (photo by B. Makowska, 2011)

Znakomitym przykładem sztuki islamu są ogrody Alhambry i Generalife (1248-1273, przebudowane w XIV w.), położone w sąsiedztwie zespołu budowli zamkowych w Granadzie⁵ (il. 1). Naturalne walory miejsca (usytuowanie ogrodów na wzgórzu w sąsiedztwie gór Sierra Nevada) przyczyniły się do powstania niepowtarzalnego założenia. Pełna harmonii symetria w kameralnych, zgeometryzowanych ogrodach (Dziedziniec Mirtów, Lwów, Patio de Deraxa, Patio de la Reja), z wielokrotną

⁵ *Ibidem*, s. 94-102; www.alhambra-patronato.es.

płatczyną wody odbijającą architekturę ozdobioną stiukowymi arabeskami (np. wieża Comares i łuki arkad w Dziedzińcu Mirtów), razem z roślinnością (m.in. podkreślające oś kompozycyjną mirtowe szpalery) tworzy pełne wyrazu kompozycje. Równie niezwykle jest położone powyżej Alhambry założenie Generalife z początku XIV w. z tarasami połączonymi schodami, kanałem biegnącym ukośnie po zboczu, doprowadzającym wodę do sadu, i patiami z bogatym systemem wodnym (m.in. Patio de la Acequia, Patio de los Cipreses)⁶.

Interesującym przykładem późnorenesansowych ogrodów jest założenie w Escurialu, usytuowane od strony południowej i wschodniej pałacu królewskiego i klasztoru, które powstało w latach 1563-1584. Wśród ogrodów wewnętrznych wyróżnia się Patio Ewangelistów, które ostatecznie zostało uformowane jako parter ogrodowy w 1717 r. Przypomina ono w ogólnym zarysie *Quadrato* z Villi Lante w Bagnai⁷. Pierwotnie jego środkowe kwatery zajmowały baseny wodne z kaplicą, a kwatery zewnętrzne wypełniał ornament żywopłotowy.

Przykładem parku miejskiego w formie szerokiej alei jest Paseo del Espolón, położony nad brzegiem rzeki Arlanzón w centralnej części Burgos⁸. Został on założony w XVIII w. i przebudowany w późniejszym okresie. Obecnie znajdują się w nim strzyżone klomby, sadzawki, zabytkowa altana i charakterystyczny szpaler platanów klonolistnych, splecionych gałęziami, które tworzą zielone sklepienie.

3. OGRODY XX-WIECZNE

Park San Telmo w Sewilli, zwany Parkiem Marii Luizy⁹, został zaprojektowany przez Jeana Claude'a Nicolasa Forestiera. Powstał w 1911 r. na terenach należących do rezydencji San Telmo, подарowanych w 1893 r. miastu przez księżniczkę Marię Luizę Orleańską. Obszar parku został wykorzystany przy okazji światowej wystawy iberoamerykańskiej w 1929 r. Znaczącym założeniem powstałym z tej okazji jest półkolista Plac Hiszpański, otoczony dwiema galeriami z kanałem wodnym (plac i dawna siedziba wystawy iberoamerykańskiej zostały zaprojektowane przez Anibala Gonzáleza).

Na uwagę zasługują także modernistyczne Ogrody Sabatini w Madrycie, utrzymane w stylu neoklasycystycznym, które powstały w latach 30. XX w. w miejscu dawnych stajni królewskich, zbudowanych przez Francisco Sabatiniego. Autorem ogrodów był Fernando Garcia Mercadal¹⁰. Znajdują się w tam liczne rzeźby, fontanny i partery żywopłotowe¹¹.

Jedną z ważniejszych atrakcji turystycznych Barcelony jest Park Güell (1900-1914) o powierzchni 20 ha, zaprojektowany przez Antonio Gaudiego i Josepa Marię Jugola. W pierwotnej wersji miał być on częścią założenia miasta-ogrodu z ok. 60 domami dla zamożnych barcelończyków. Na uwagę zasługuje Sala Hipòstila z 88 kolumnami¹²,

⁶ Pierwotnie rabaty kwiatowe były położone poniżej alejek, [w:] P. Hobhouse, *Historia ogrodów*, Arkady, Warszawa 2005, s. 70.

⁷ L. Majdecki, *op. cit.*, s. 204-206.

⁸ www.euroresidentes.com/viajes/guias/burgos/parques-jardines-burgos.htm; www.spain.info/pl/conoce/jardines-historicos/burgos/paseo_del_espolon.html.

⁹ L. Majdecki, *op. cit.*, t. 2, Warszawa 2008, s. 412.

¹⁰ www.spain.info/pl/conoce/jardines-historicos/madrid/jardines_de_sabatini.html.

¹¹ L. Majdecki, *op. cit.*, t. 2, s. 413.

¹² W środku 86 kolumn znajdują się specjalne kanały, które umożliwiają spływ wody deszczowej z tarasu.

taras z długą falistą ławką, pochylone kolumny, podtrzymujące ścieżki spacerowe inspirowane formami roślinnymi, i punkt widokowy koło Casa Trias. Gaudi, wykorzystując potłuczoną ceramikę do wykończenia ławek i ścian elementów architektonicznych w parku, okazał się być w tym założeniu prekursorem recyklingu.

Na wzgórzu Montjuïc¹³ w Barcelonie przy okazji wystawy światowej założono nowe ogrody, m.in. de Mossèn Cinto Verdaguer (Joaquim M. Casamor, 1970), de Costa i Llobera (Joaquim M. Casamor, Joan Pañella, 1970) z roślinnością tropikalną i pustynną, następnie ogród botaniczny¹⁴ (ok. 1995 r.), urządzony na dawnym miejskim śmietniku z kolekcją ok. 40 tys. roślin pochodzących ze śródziemnomorskich obszarów klimatycznych, a także ogród de Mossèn Cinto Verdaguer z roślinami cebulkowatymi, park Laribal (J.C.N. Forestier, 1922)¹⁵ ze schodami, pergolami, sadzawkami i posągami, oraz ogród d'Aclimatació, gdzie czasowo sadzono importowane gatunki drzew i krzewów (m.in. z Chin, Australii i Afryki Południowej), które po aklimatyzacji przesadzano w inne miejsca. Są to ulubione przez mieszkańców miejsca rekreacji, z których rozciągają się znakomite widoki na port i miasto (punkt widokowy Mirador del Alcalde).

Niezwykle interesującym przykładem założenia pełniącego rolę zielonej osi miasta są Jardines del Turia w Walencji¹⁶. Po szczególnie dotkliwym wylewie rzeki Turii w 1957 r. zdecydowano o zmianie jej biegu¹⁷. Pierwotnie w jej starym korycie miała powstać autostrada, ale ostatecznie (po konsultacjach społecznych) zdecydowano o utworzeniu w tym miejscu parków i terenów rekreacyjnych. Nowe, ogromne założenie o długości 9 km powstało w latach 80. XX w. i stało się istotnym elementem kompozycyjnym miasta, a także ważnym ciągiem pieszym ulubionym przez mieszkańców i dostępnym również dla osób niepełnosprawnych. Tworzy je od zachodu Park de Cabecera (o powierzchni 35 ha) z jeziorem, zespołem boisk i placów zabaw (m.in. Guliwer), następnie Pałac Muzyki (proj. José María Paderes, 1987), otoczony szklaną palmiarnią i zespołem fontann, oraz Miasto Nauki i Sztuki (proj. Santiago Calatrava, 2005). W Mieście Nauki i Sztuki – nowym symbolu miasta – znajdują się Pałac Sztuki, Muzeum Nauki, kino typu Imax, delfinarium i oceanarium (proj. Félix Candela, 2002). Tereny te nazwano „rzeką kultury”¹⁸, która ożywia zaniedbaną wcześniej portową część miasta. Na otwartej przestrzeni prezentowane są tu czasowe wystawy rzeźb. Przez całe założenie można przejechać turystycznym pociągiem, rowerem lub na rolkach. Po drodze mija się liczne mosty, m.in. Puente del Mar, Puente de las Flores i Puente de Calatrava. Założenie to cechuje prostota i elastyczność, a podstawowym kryterium jest dowolność, swoboda wyboru atrakcji i sposobu spędzania czasu. Każda z części ma swoje specjalne przeznaczenie. Między „mostem kwiatów”¹⁹ i mostem Calatravy na przykład, gdzie znajdują się duże powierzchnie trawiaste,

¹³ Parc del Migida opisuje K. Bernacki, [w:] K. Bernacki, *Idea parku miejskiego po 1982 roku*, praca doktorska, Politechnika Wrocławska, Wrocław 2009, s. 77.

¹⁴ A. Zachariasz, *Współczesne kierunki i tendencje w projektowaniu parków publicznych*, „Nauka Przyroda Technologie” t. 3, z. 1, Poznań 2009, s. 4-5.

¹⁵ L. Majdecki, *op. cit.*, t. 2, s. 413.

¹⁶ E. Czekiel-Świtalska, *Znak miejsca a nowoczesna przestrzeń architektoniczna*, „Czasopismo Techniczne” 6-A/2008.

¹⁷ A. Świtalska, *Przebieg ciągu pieszego w Walencji i forma jego zagospodarowania*, „Przebieg i Forma” nr 10, Szczecin 2008, s. 273-280.

¹⁸ www.valenciavalencia.com/sights-guide/turia.htm.

¹⁹ W czasie wizyty papieża Benedykta w Walencji w 2006 r. most ozdobiono kwiatami w kolorze białym i żółtym.

często odbywają się festiwale i zatrzymują cyrki. Tereny zielone, oparte na systemie rzeczonym, stały się tłem dla kultury, sztuki, rozrywki i wypoczynku, nowym symbolem miasta, klamrą porządkująca jego przestrzeń²⁰.

4. NAJNOWSZE ROZWIĄZANIA

Współczesne techniki i technologie otwierają nowe możliwości w projektowaniu terenów zielonych w mieście, gdzie często brakuje przestrzeni na tworzenie większych założeń. Szczególną otwartością na tego typu eksperymenty można zauważyć m.in. w Madrycie i Bilbao.

Przykładem nowatorskich tendencji jest centrum kulturalne Caixa Forum w Madrycie (budynek pierwotnie zaprojektowany przez Jesúa Carrasco-Muñoz Encina w 1899 r., w latach 2008-2010 przebudowany przez firmę Herzog de Meron), na elewacji którego umieszczono 24-metrowy pionowy ogród (il. 2) o powierzchni 460 m², autorstwa Patricka Blanca (2010). Dzięki temu założeniu poszerzono tereny zielone znajdujące się w sąsiedztwie (Ogród Muzeum Prado i Królewski Ogród Botaniczny) o niewielki plac z porośniętą roślinnością ścianą po drugiej stronie bulwaru Paseo del Prado. Dywan składający się z 15 tys. roślin poruszających się na wietrze nazwano „żywym graffiti”²¹. Podobne projekty Blanc prezentował już w Paryżu (Quai Branly Museum), Londynie (Van Gogh Vertical Garden), Genewie (Aquarium) i innych miastach. Tu jednak zielona ściana nie jest substytutem elewacji budynku, nie ma okien ani drzwi, ale stanowi ogród zróżnicowany z architekturą, stanowiący tło dla eksponowanych rzeźb i kontrastujący z czerwienią ostatniego piętra Caixa Forum. Wraz z jego budynkiem tworzy kameralne wnętrze, uzupełniając w ten sposób deficyt zielonych przestrzeni publicznych w intensywnie zabudowanej stolicy Hiszpanii. Projekt ten wykorzystuje element zaskoczenia, przyciąga niezwykłością i jest wizytówką „żywą reklamą” nowego centrum kulturalnego.

Nowe środki wyrazu zastosowano także w Bilbao w projekcie ogrodu nazwanego „wspinającym się po schodach” lub „spływającym ogrodem” (*The flowing garden*, proj. Balmori Associates, 2009)²². Pozwala on na redefinicję otaczającej przestrzeni (wieże zaprojektowane przez Arata Isozakię) i funkcji schodów, które są częścią ciągu pieszego prowadzącego do mostu Campo Volantin nad rzeką Nervión. Podobnie jak schody hiszpańskie w Rzymie ogród sprawił, że nie tylko można po schodach wychodzić lub schodzić, ale po prostu na nich przebywać i zatrzymać się. Konstrukcję ogrodu wykonano ze stali rdzewionej (korteńska), gdzie rośliny tworzą kaskadowo spływające pasma o różnej fakturze i kolorze. Ogród o powierzchni ok. 80 m² ma amorficzną formę, „towarzyszącą” poruszającym się po nim ludziom. Oprócz tego założenia Balmori Associates przygotowuje dla Bilbao plan sieciowego systemu terenów zielonych, którego celem jest połączenie starej części miasta

²⁰ W programie funkcjonalnym uwzględniono także formy wypoczynku preferowane przez nowoczesne społeczeństwo (scatepark, oryginalne place zabaw itp.), [w:] K. Bernacki, *Idea parku miejskiego po 1982 roku*, op. cit., s. 88.

²¹ J.A. Garcia, La Caixa, www.zeleno.eu/en/articles/385-caixa-forum-madrid-and-the-last-vertical-garden-of-patrick-blanc.html; www.buildipedia.com/go-green/eco-news-trends/from-madrid-patrick-blancs-vertical-garden; www.superstock.com/stock-photography/Patrick+Blanc; www.verticalgardenpatrickblanc.com.

²² www.studiogblog.com/...gardens/the-flowing-garden-in-bilbao-spain; www.landscapeonline.com/research/article/12667; www.balmori.com/link/BilbaoJardin2009cutsheetsN.pdf.

z XIV-wieczną katedrą Santiago z Muzeum Guggenheima²³. Indywidualne rozwiązanie lokalnych problemów planistycznych z pewnością przyczyni się do jeszcze większej atrakcyjności Bilbao, a oryginalność formy zieleni wprowadzonej w przestrzeń publiczną wpłynie na prestiż jej otoczenia.

II. 2. Pionowy ogród Patricka Blanc, Caixa Forum w Madrycie, Hiszpania (foto B. Makowska, 2011)

III. 2. Patrick Blanc's Vertical Garden, Caixa Forum in Madrid, Spain (photo by B. Makowska, 2011)

5. PODSUMOWANIE

Niepowtarzalność ogrodów w Hiszpanii wynika z cech kulturowych regionów, położenia i bogactwa łała przyrodniczego. Widoczne jest w nich połączenie kompozycji ogrodowej z architekturą i jej otoczeniem²⁴. Ich położenie przestrzenne (czę-

²³ Pełnią one funkcje „tranzytowe”. Por. P. Wolski, *Współczesny park miejski w Europie*, Katowice 2006, s. 7.

²⁴ Znakomitym tego przykładem było Patio de los Naranjos w Kordowie, gdzie pierwotnie układ drzew pomarańczowych stanowił przedłużenie rzędów kolumn w Wielkim Meczezie.

sto usytuowane na wzgórzu lub w sąsiedztwie rzeki) wykorzystuje walory krajobrazu, umożliwiając jego obserwację. Istotną rolę w ogrodach tego obszaru, ze względu na panujące tu upały, odgrywa woda, która dzięki bogatemu systemowi kanałów, fontann i efektownych kaskad stanowi element dekoracyjny i jednocześnie użytkowy. Projektowane w ogrodach i parkach loggie, pergole, wykonane z materiału przestony *toldos* i same drzewa (często o spletanych na kształt sklepienia gałęziach) dostarczają tak ważnego w tym klimacie cienia. Charakterystyczną cechą ogrodów jest również nawiązywanie do miejscowej tradycji zdobienia posadzek, murków, basenów i kanałów różnobarwnymi płytkami z abstrakcyjnymi ornamentami, a także bogactwo kolorów kwitnących tam aromatycznych roślin. Odbicia światła w wodzie i połyskliwych płytkach, a także refleksy pojawiające się na architekturze tworzą impresjonistyczną migotliwość i malarskość założeń. Przedstawione przykłady mają cechy charakterystyczne dla okresów w jakich powstały i ich twórców. Ze względu na duże zróżnicowanie kulturowe kraju widoczne są cechy typowe dla określonych regionów. Najbardziej wyraziste ogrody arabskie na południu kraju z jednej strony są wyodrębnione z otoczenia, z drugiej zaś strony dzięki tarasom widokowym z nim powiązane. Znajdujące się w nich zamknięte patia stanowią intymne miejsca zapewniające prywatność gospodarzom. Ich kompozycję, wraz z roślinnością, tworzą kanały i baseny wodne. Skontrastowano w nich geometryczne formy architektoniczne i roślinne (*topiary*) z bardziej swobodnymi pnączami i kwiatami. Całe założenia ogrodowe nie są od razu widoczne – kameralne wnętrza są odkrywane w miarę ich oglądania. Ogrody te dostarczają wrażeń estetycznych i duchowych, pojawia się w nich element tajemnicy i zaskoczenia. Również współczesne założenia mają pewne typowe cechy ogrodów Hiszpanii. Prezentowane w artykule oryginalne przykłady z Madrytu i Bilbao przywołują łąki kwiatowe ogrodów arabskich, gdzie rośliny zostały dobrane w kontrastowych zestawieniach kolorów i faktur. Współczesny materiał – stal korteńska o różnorodnej fakturze – na nowo kontynuuje tradycję *asulejos*. Dzięki nowym założeniom miasta Hiszpanii przyciągają turystów nie tylko swoimi zabytkami, ale również awangardowymi rozwiązaniami parków i ogrodów. Są one istotne dla wizerunku współczesnych miast²⁵, pełnią rolę integrującą tkankę urbanistyczną, podnosząc jej jakość, przyczyniają się także do aktywizacji terenów je okalających²⁶. Często w sposób kompleksowy łączą towarzyszące funkcje o szeroko rozumianej ofercie programowej.

LITERATURA

- BERNACKI K., *Idea parku miejskiego po 1982 roku*, praca doktorska, Politechnika Wroclawska, Wrocław 2009 [www.krajobraz.wroc.pl/.../KB1.Idea_parku%20miejskiego_po_1982_rok].
- DRAPPELLA-HERMANSDORFER A., *Współczesny park miejski w Europie* [www.slaskie.pl/wpkiw/pw_wpme_2.pdf].
- GARCIA J.A., *La Caixa* [www.zeleno.eu/en/articles/385-caixa-forum-madrid-and-the-last-vertical-garden-of-patrick-blanc.html].
- HOBHOUSE P., *Historia ogrodów*, Warszawa 2005.
- MAJDECKI L., *Historia ogrodów*, t. 1, Warszawa 2007.
- MAJDECKI L., *Historia ogrodów*, t. 2, Warszawa 2008.

²⁵ A. Drapella-Hermansdorfer, *Współczesny park miejski w Europie*, www.slaskie.pl/wpkiw/pw_wpme_2.pdf.

²⁶ A. Zachariasz, *Zieleń jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych*, Monografia 336, Politechnika Krakowska, Kraków 2006, s. 27.

- SIEWNIAK M., MITKOWSKA A., *Tezaurus sztuki ogrodowej*, Warszawa 1998.
- ŚWITALSKA A., *Przestrzeń ciągu pieszego w Walencji i forma jego zagospodarowania*, „Przestrzeń i Forma” nr 10, 273-280 [www.pif.zut.edu.pl/pif-10_pdf/023%20SWITALSKA%20Alicja%20OK.pdf].
- The Alcázar of Seville*, Spain 2011.
- WOLSKI P., *Współczesny park miejski w Europie* [www.slaskie.pl/wpkiw/pw_wpme_2.pdf].
- ZACHARIASZ A., *Współczesne kierunki i tendencje w projektowaniu parków publicznych*, „Nauka. Przyroda. Technologie” t. 3, z. 1, Poznań 2009, 1-10.
- ZACHARIASZ A., *Zieleń jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych*, Monografia 336, Politechnika Krakowska, Kraków 2006.